

ВІДГУК

*офіційного опонента доктора політичних наук, професора
Примуша Миколи Васильовича на дисертаційну роботу
Балашової Оксани Володимирівни «Еволюція партійних систем
України та Республіки Польща (1989-2019 роки)»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 Політологія
галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»*

Політичні партії, як похідні від суспільних умов, у яких вони виникають та функціонують, є водночас і носіями цінностей усієї політичної системи країни і генератором подальших її змін. Партійна система, як незамінна складова політичної, зазвичай акумулює в собі усю специфіку умов її зовнішнього та внутрішнього середовища. Особливості становлення та розвитку партійної системи України є темою хоч і популярною серед науковців, проте її дискусійність від цього тільки зростає. Серед українських дослідників беззаперечно домінантним є якісний підхід до вивчення вітчизняної партійної системи, тоді як кількісні підходи залишаються на узбіччі уваги вчених. В останні роки помітна позитивна тенденція в цьому аспекті, адже з'являються дослідження молодих науковців, які сміливо та аргументовано використовують кількісну методологію до дослідження партійної системи України, при цьому успішно її модифікують до українських реалій та пропонують власні партійні індекси. Дисертація Балашової О. В. є якраз таким дослідженням, де авторка пропонує власну модель дослідження еволюції партійної системи. Модель є логічно узгодженим комплексом кількісних та якісних методів, що використовуються для інтерпретації отриманих числових показників та здійснення аналізу. Важлива особливість роботи також полягає в її компаративному контексті, де зіставляється досвід еволюції

партійних систем України та Республіки Польща.

За постановкою наукової проблеми та її системним аналізом дисертаційна робота Балашової О. В. цілком відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Зважаючи на велику наукову вагомість та надзвичайну політичну актуальність обраної теми дисертантка дуже чітко сформулювала наукову проблему, яка полягає у виробленні пояснень, чому в Україні трансформація партійної системи пішла саме таким шляхом та які практичні рекомендації можна сформулювати з польського досвіду партійного будівництва.

Дисертанткою чітко сформульовано мету дослідження, що полягає у здійсненні порівняльного аналізу еволюції партійних систем України та Республіки Польща у період 1989–2019 рр. за допомогою комплексу кількісно-графічних і якісних методів та виявлення основних трендів розвитку партійних систем досліджуваних країн.

Відповідно до неї запропоновано об'єкт і предмет, поставлено основні завдання дисертації, окреслено хронологічні межі, подано їх об'єктивну мотивацію, визначено методи дослідження, продумано логіку роботи і систему аргументації, виконано значний обсяг аналізу даних. Не викликає заперечень адекватність та наукова завершеність положень наукової новизни та практичної значимості роботи. Структура дисертаційного дослідження добре продумана, логічно обумовлена, охоплює весь комплекс основних, найбільш актуальних аспектів розглядуваної проблеми.

Робота відзначається вмільм застосуванням ґрунтовної методологічної бази, яка представляється однією з найбільш сильних сторін цього дослідження.

У роботі змістовно і логічно обґрунтована новизна результатів дослідження. Зокрема, вона полягає в тому, що у дисертації з допомогою комплексу новітніх методів здійснено аналіз еволюції партійних систем

України та РП, з'ясовано їх особливості та тенденції розвитку протягом 1989–2019 рр. На основі аналізу процесу еволюції досліджуваних партійних систем емпірично доведено домінування ситуативних та регіональних чинників структурування партійної системи України. Високі показники електоральної волатильності демонструють, що ситуативні орієнтири не загальнонаціонального характеру є пріоритетними як для політичних партій, так і населення. Тоді як показники націоналізації та аналіз конкурентного формату партійної системи України показують, що регіональні шаблони електоральної поведінки відмінні від узагальненого всенаціонального зразка, що є свідченням значної (а подекуди і визначальної) ролі регіональних чинників розвитку. У свою чергу, «гра за правилами» у чітко визначеному партійному форматі слугує стримувальним компонентом для девіантних проявів на рівні окремих елементів системи. У польському зразку система є сильною, яка узгоджує та стандартизує поведінку її компонентів, а в українському – система слабка, що дозволяє окремим гравцям змінювати правила електоральної гри залежно від власних амбіцій та прагматичних пріоритетів. В еру популізму ця особливість може стати визначальною для визначення подальшої конфігурації партійної системи.

У процесі виконання роботи набули подальшого обґрунтування деякі політологічні теорії та припущення, як от теза Бранкаті щодо взаємовпливу послідовних парламентських та президентських виборів.

До позитивних рис роботи варто віднести скрупульозний аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури з розглядуваної проблематики, виділення проблемно-тематичних напрямів у її науковому осмисленні. Використана в роботі джерельна база є цілком репрезентативною й у сукупності з використанням адекватних методологічних підходів, забезпечує достатню обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність і новизну.

Цілеспрямованість пошуку, наукова ерудиція, творчий підхід здобувачки сприяли тому, що робота легко сприймається, адже основні результати дослідження візуалізуються з допомогою графіків та таблиць.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження еволюції партійних систем України та Польщі» представлено теоретичні засади, методологічний інструментарій, стан наукового вивчення проблеми і фактологічну основу роботи. Дослідження здійснюється в рамках неоінституційного, структурно-функціонального та системного підходів. Основна увага приділяється кількісній методології, а саме графічним, статистичним методам та моделюванню, за допомогою яких авторка простежує трансформацію партійних систем України і РП. Цей розділ вартий особливої уваги фахівців з погляду розвитку методологічного апарату дослідження партійної системи України, так як тут пропонуються модифіковані та репрезентативні для України індекси волатильності, націоналізації та моделі трикутника Нагаями. Варто також зазначити, що авторка пропонує власний «антиіндекс» націоналізації, який може бути використаний для перевірки отриманих числових показників, відповідно до класичної формули партійної націоналізації, а також безпосередньо для аналізу ступеня «привабливості» бренду українських політичних партій на регіональному рівні в період виборчих кампаній.

Другий розділ «Тенденції еволюції партійної системи України» присвячений дослідженню еволюції партійної системи через призму усіх циклів парламентських виборів та із застосуванням аргументованої кількісної моделі аналізу. Авторка влучно констатує, що еволюція партійної системи України з точки зору обраної методології демонструє єдиний тренд, спільний для усіх трьох методик, а саме трансформацію в напрямі обмеження кількості політичних партій, посилення конкуренції між ними та спорадичними елементами широкої популяризації окремих політичних сил. Проте авторка зазначає, що ця

тенденція є дуже сповільненою, з частими «поворотами назад» та феноменами, які складно піддаються раціональному науковому поясненню відповідно до класичних партійних теорій. Дисертантка робить припущення, що допоки електоральна волатильність буде такою ж високою, а націоналізація політичних партій та партійної системи України порівняно незначною, важко говорити і про інституалізацію конкретного конкурентного зразка партійної системи.

У третьому розділі «Особливості еволюції партійної системи Республіки Польща» досліджено особливості процесу становлення та еволюції партійної системи польської держави. Важливим положенням дисертації є твердження, що, незважаючи на постійне домінування біполярної партійної конкуренції, електорат Польщі не є територіально поділеним, тобто в кожному з регіонів є електоральна база для основних політичних сил, що свідчить про їх орієнтацію на загальнонаціональні інтереси, а не на окремі соціальні групи та регіони. Балашова О. В. також виокремлює таку особливість еволюції показників електоральної волатильності, як зменшення чисельності значущих від циклу до циклу політичних сил, що, своєю чергою, також є одним з елементів, які сприяють загальній стабілізації показників волатильності в Польщі. Ця характеристика є важливим індикатором успішної інституалізації партійної системи країни.

Четвертий розділ «Порівняння особливостей еволюції партійних систем України та Польщі» присвячено здійсненню порівняльного аналізу еволюції партійної систем України та Польщі. Порівняння проводиться на основі визначених авторкою дев'яти критеріїв, три з яких є ядром дослідження (показники націоналізації, електоральної волатильності та формату партійної конкуренції), та решта шість, що також опосередковано згадуються в тексті роботи, проте мають беззаперечний вплив на якість процесу еволюції партійних систем (інституційні рамки партійної системи,

кількість та ефективність політичних партій, спосіб їх фінансування, рівень персоналізації та роль ідеології в процесі партотворення і партійного функціонування). Порівняльне дослідження продемонструвало наявність суттєвих відмінностей між досліджуваними кейсами практично за кожним із критеріїв. Рівень інституалізації партійної системи, як чинник стабілізації та стримування, виявився визначальною відмінністю для обох систем.

У висновках комплексно висвітлено основні результати та висновки дисертації, які свідчать про фундаментальне опрацювання джерел та літератури, вдалий вибір методології дослідження, неабияке знання здобувачки основ партології та розуміння суспільної значущості розглядуваної проблематики. Висновки дозволяють стверджувати, що визначена мета та поставлені дослідницькі завдання реалізовано, а відтак дисертація є завершеним цілісним дослідженням вагової проблеми, що містить наукову новизну та має значне теоретичне й практичне значення для політичної науки та освіти.

Відзначимо також вміння дисертантки теоретично оперувати досить різноплановим концепціями і відповідним експериментально-дослідним матеріалом, що дозволило вибудувати методологічно несуперечливий підхід до створення власної пошукової позиції.

Практичне значення розглядуваного дисертаційного дослідження полягає в можливості застосування його результатів з науково-дослідною, прикладною та навчальною метою. Висновки та методологічно-аналітичну складову дослідження може бути інтегровано в навчальний процес під час викладання курсів, пов'язаних із функціонуванням політичних систем України та РП. Прикладна цінність отриманих результатів дисертації також полягає в можливості їхнього використання в роботі органів державної влади, зокрема Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування і його підкомітету з питань виборів, референдумів та інших

форм безпосередньої демократії, а також для роботи Центральної виборчої комісії України, адже в роботі пропонуються конкретні механізми обробки електоральної статистики.

Основні положення і висновки дисертації відображено у 9 статтях у вітчизняних та закордонних фахових виданнях та 6 публікаціях, які додатково висвітлюють результати дослідження. Зокрема, опубліковано дві статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus.

Оцінюючи в цілому позитивно результати дисертаційного дослідження О. В. Балашової, а також його теоретичну і практичну значимість, водночас висловимо низку зауважень і побажань дисертантці.

1. В аналізі теоретико-методологічних засад бракує розгляду специфіки еволюції партійних систем в країнах «постсоціалістичного» табору, бо очевидно, що їм притаманні особливості, що кардинально відрізняються від аналізованих Дж. Сарторі чи А. Сіароффим кейсів (в основному, це країни Західної Європи).
2. Хоча у першому розділі роботи авторка загалом визначила і пояснила основні поняття, які формують теоретичний каркас роботи, варто було також здійснити операціоналізацію деяких інших понять, які часто зустрічаються у тексті роботи. Мова йде, наприклад, про такі концепції, як «консолідована партійна система», «рівень інституціоналізації партійної системи», «електоральний авторитаризм», «партія влади».
3. У дисертації дещо поверхнево виглядає висновок про важливість інституційних рамок задля якісної консолідації партійної системи. Про значущість як виборчої системи, так і законодавства писали ще дослідники партійних систем в середині ХХ століття. Тому варто було б більше наголосити на тому, які саме інституційні особливості виявились визначальними в досліджуваних кейсах України та Польщі.
4. У дисертації структурно не виокремлено перспективні теми для

подальших досліджень з обраної проблематики. Хоча авторка виокремлює в тексті такі теми, зокрема залежність результатів послідовних президентських та парламентських виборів, міра присутності феномену «електорального авторитаризму», зміна значущості ролі місцевих осередків політичних партій та ін., усі ці перспективні напрямки для подальших досліджень варто було б систематизувати та подати також у висновках.

5. Загальні висновки до роботи частково перегукуються із висновками до окремих розділів.

Водночас, на нашу думку, вищезазначені недоліки у цілому не знижують цінності й наукової новизни дисертаційного дослідження, яке дійсно становить значний науковий і практичний інтерес. Сформульовані зауваження також не применшують загального позитивного враження від проведеного дослідження. Воно являє собою актуальну, самостійну, завершену наукову працю, яка містить науково обґрунтовані результати, що мають важливе значення для розвитку вітчизняної політичної науки. Всі отримані авторкою результати достовірні, висновки і узагальнення емпірично обґрунтовані. Робота характеризується високим рівнем теоретичного аналізу, базується на достатній кількості теоретичних джерел і емпіричних даних, написана грамотно і належно оформлена. Все вище зазначене дозволяє стверджувати, що дисертація на тему: «Еволюція партійних систем України та Республіки Польща (1989-2019 роки)» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка – Балашова Оксана Володимирівна, заслуговує на здобуття ступеня доктора

філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю
052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та

державного управління

Донецького Національного Університету

імені Василя Стуса (м. Вінниця)

М.В. Примуш

Підпис Примуша М.В. засвідчую

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ
Н.С. ГОРЕЛОВА
14.05.2021